

ความคิดของผู้นำและกิจกรรมของหญิงไทยในสมัย สงครามโลกครั้งที่ 2 ภายใต้เงาของท้าวบุญบุญ¹

ปิยวรรณ อัครราชันย์
คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาความคิดของผู้นำ กล่าวคือ ความคิดของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามที่มีต่อผู้หญิงไทย ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 (พ.ศ. 2481 – 2487) ซึ่งมีกองทัพญี่ปุ่นเป็นตัวแปรสำคัญตัวหนึ่งในการกำหนดกิจกรรมและนโยบายของรัฐ

ภายใต้แนวคิดชาตินิยมของรัฐ ปรากฏว่ากิจกรรมของผู้หญิงเพื่อฟู มีกิจกรรมที่เกิดขึ้นเป็นครั้งแรกหลายอย่าง เช่น เกิดกองทหารหญิงขึ้นในกองทัพสมัยใหม่ของไทยเป็นครั้งแรก มีการจัดงานวันแม่ขึ้นเป็นครั้งแรก มีวันที่ระลึกข้าราชการสตรีเป็นครั้งแรก เป็นต้น งานวิจัยนี้จึงมุ่งศึกษาความเชื่อมโยงระหว่างความคิดของรัฐบาลที่อยู่เบื้องหลังการกำหนดกิจกรรมและนโยบายสำหรับผู้หญิงไทย กับบริบทของสังคมการเมืองไทยในขณะนั้นซึ่งมีกองทัพญี่ปุ่นอยู่ภายในพื้นที่ประเทศ โดยมีคำถามว่าการส่งเสริมกิจกรรมผู้หญิงของรัฐไทยในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 นั้นมีความสัมพันธ์กับการเข้ามาของกองทัพญี่ปุ่นหรือไม่ อย่างไร

ผลการศึกษาโดยใช้เอกสารจากฝ่ายไทย ทั้งเอกสารราชการและหนังสือพิมพ์ นิตยสาร วารสารต่างๆ พบว่า กิจกรรมของผู้หญิงที่รัฐจัดขึ้นในช่วงนั้น มีเป้าหมายเพื่อเน้นย้ำบทบาทเมียและแม่ของผู้หญิง โดยมีคุณสมบัติสำคัญที่รัฐต้องการคือ “การเป็นเมียของชายไทย เพื่อเป็นแม่ที่ให้อาหารลูกที่มีเชื้อสายไทยบริสุทธิ์” และในขณะเดียวกันรัฐก็ได้สร้างภาพผู้หญิงไม่ดี คือ ผู้หญิงที่เป็นเมียชาวต่างชาติ ผู้หญิงเหล่านี้จะถูกมองว่าเป็นผู้ที่ไม่รักชาติ เป็นเพียงผู้หญิงที่เห็นแก่เงิน ซึ่งเกิดในบริบทที่รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม

มีความวิตกกังวลต่อการแผ่ขยายอิทธิพลของญี่ปุ่นที่อาจจะกระทบต่อความเป็นเอกราช โดยเฉพาะอย่างยิ่งเอกราชทางวัฒนธรรมและความบริสุทธิ์ของเชื้อชาติไทย เนื่องจากการเข้ามาของกองทัพญี่ปุ่นหมายถึงการมีชายชาวต่างชาติเข้ามาอยู่เป็นจำนวนมาก

คำสำคัญ

ผู้หญิงไทย สงครามโลกครั้งที่ 2 ชาตินิยม กองทัพญี่ปุ่น จอมพล แปลก พิบูลสงคราม

¹ บทความนี้แก้ไขปรับปรุงหลังจากการไปนำเสนอในงานประชุมวิชาการระดับชาติเครือข่ายผู้ปฏิบัติงานในประเทศไทยครั้งที่ 4 “Rethinking: Japan Thailand Mekhong Relation” เมื่อวันที่ 14-15 ตุลาคม พ.ศ. 2553 ณ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จัดโดยคณะกรรมการเครือข่ายผู้ปฏิบัติงานในประเทศไทย ร่วมกับคณะมนุษยศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

The Leadership's Perception towards Thai Women during World War II under the Influence of the Japanese Military Regime

Piyawan Asawarachan
Faculty of Liberal Arts, Thammasat University

Abstract

This study examines Field Marshal Plaek Phibulsongkram administration's perception towards Thai women during World War II (1938-44), at which time the influence of the Japanese army was an important element to determining Thailand's state policies.

Under the nationalistic regime, the government spawned a number of activities involving women, such as the establishment of a military company comprising women soldiers in its entirety, the recognition of the Mother's Day and Female Civil Servants Memorial Day. This study investigates the relationship between the Japanese military control over Thailand during World War II and the administration's underlying reasons behind the promotion of women activities as well as the formation of policies towards these women under such circumstance.

Investigating official documents, Thai local newspapers and magazines, this study found that the administration was deeply concerned about the increased Japanese influence, thereby an increased number of foreign men in the country, that could have threatened Thailand's cultural independence and the purity of Thai race. Women activities during this period, therefore, were designed to reinforce the role of women as a wife and a mother. The typical role model of a Thai woman that the state desired

was "a wife to a Thai man who gives birth to a baby with pure Thai blood". The state also assigned the image of bad women to those married to foreigners, and labeled them as unpatriotic and mercenary.

Key words

Thai woman World War II
Nationalism Japanese
Army Field Marshal
Plaek Pibulsongkram

1. บทนำ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความคิดของรัฐไทยภายใต้การนำของจอมพล แปลก พิบูลสงคราม (ในบทความนี้จะใช้คำว่า จอมพล ป.) ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 (พ.ศ. 2481-2487)² ซึ่งอยู่เบื้องหลังการส่งเสริมกิจกรรมสำหรับผู้หญิงไทย ในช่วงเวลาที่กองทัพญี่ปุ่นอยู่ในประเทศไทย (พ.ศ. 2485-2487)

วันที่ 8 ธันวาคม 2484 กองทัพญี่ปุ่นยกพลขึ้นบกเดินทัพเข้าสู่ประเทศไทย แม้ต่อมารัฐบาลไทยภายใต้การนำของจอมพล ป. จะลงนามเป็นพันธมิตรร่วมกับญี่ปุ่น แต่มีอาชญากรรมกล่าวได้ว่าความสัมพันธ์ดำเนินไปอย่างราบรื่น มีความตึงเครียดเกิดขึ้นทั้งในระดับนโยบายของทั้งสองประเทศ เช่น นโยบายการคลัง ลงไปจนถึงความขัดแย้งในระดับความสัมพันธ์ของประชาชน

ความขัดแย้งของคนญี่ปุ่นกับประชาชนคนไทยในพื้นที่มีบันทึกไว้มากมาย อย่างเช่นในกรณีของ “เหตุการณ์บ้านโป่ง” ซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่ทหารญี่ปุ่นตบหน้าพระไทย ทำให้ลูกหลานไปถึงการปะทะกันของทหารญี่ปุ่นกับกรรมกรในพื้นที่บ้านโป่ง³ เหตุการณ์ดังกล่าวสะท้อนถึงความสัมพันธ์ระหว่างไทยและญี่ปุ่นเป็นเรื่องราวใหญ่โตถึงกับทำให้ทางญี่ปุ่นเองต้องส่งนายพลอาเคโตะ นากามูระมาเพื่อแก้ปัญหา (นากามูระ อาเคโตะ, 2546)

การทะเลาะกันระหว่างทหารญี่ปุ่นกับผู้ชายไทยได้รับความสนใจจากรัฐ เพราะเป็นเรื่องของการหยามศักดิ์ศรีและสะท้อนความสัมพันธ์ระดับประเทศ แต่ความสัมพันธ์ของผู้หญิงไทยกับผู้ชายญี่ปุ่นมีการบันทึกไว้อย่างเลือนรางทาง

ประวัติศาสตร์ ทั้งๆ ที่การมีกองทัพชายต่างชาติจำนวนหนึ่งเข้ามาอยู่ในดินแดนของประเทศไทย น่าจะมีผลกระทบกับผู้หญิงไทยบ้างไม่มากนัก

ตัวเลขจำนวนทหารญี่ปุ่นที่ประจำอยู่ในประเทศไทยนับตั้งแต่วันที่ 8 ธันวาคม 2484 จนถึงวันที่ญี่ปุ่นพ่ายแพ้สงครามและถอนทหารออกจากประเทศไทยนั้นไม่สามารถระบุได้ชัดเจน เพราะในระหว่างสงครามมีการเคลื่อนไหวกองกำลังทหารอยู่ตลอดเวลา เช่น ทหารญี่ปุ่นคุมเชลยจากโซเนียน (สิงคโปร์ในปัจจุบัน) เข้ามาเป็นแรงงานสร้างทางรถไฟในประเทศไทย หรือมีการนำกองทหารของญี่ปุ่นผ่านประเทศไทยเข้าไปในพม่า เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ในงานศึกษาเกี่ยวกับการก่อสร้างทางรถไฟสายไทย-พม่าของโยชิโกะวาทะได้ให้ข้อมูลตัวเลขของจำนวนทหารญี่ปุ่นหลังพ่ายแพ้สงคราม อย่างเช่น ในเอกสารแจ้งเรื่องการปฏิบัติต่อเชลยศึกญี่ปุ่นลงวันที่ 5 พฤศจิกายน 2488 แสดงตัวเลขทหารญี่ปุ่นที่ถูกกักขังอยู่ในประเทศไทยตามจังหวัดต่างๆ รวม 187,440 คน และทหารญี่ปุ่นที่ประจำอยู่ในประเทศไทยถูกฝ่ายพันธมิตรปลดอาวุธจนถึงเดือนธันวาคม 2488 รวม 112,580 คน รวมทั้งมีคนไทยที่ไม่ใช่ทหารถูกแยกขังจากพวกทหารด้วย (โยชิโกะวาทะ โทชิฮารุ, 2538, น. 406- 407, 437) ดังนั้น มีความเป็นไปได้ว่าจำนวนชายต่างชาติที่อยู่ในพื้นที่ประเทศไทยในช่วงสงครามมีตั้งแต่หลักหลายหมื่นจนถึงหลักแสน

งานวิจัยนี้เกิดจากสมมุติฐานที่ว่า การมีผู้ชายต่างชาติเป็นจำนวนหลักหมื่นหลักแสนอยู่ในพื้นที่ของประเทศไทยโดยไม่ได้มีการควบคุมติดตาม

² จอมพล ป. พิบูลสงครามอยู่ในตำแหน่งนายกรัฐมนตรี 2 สมัยคือ สมัยที่ 1 ตั้งแต่ 16 ธันวาคม พ.ศ. 2481 - 1 สิงหาคม พ.ศ. 2487 และสมัยที่ 2 ตั้งแต่ 8 เมษายน พ.ศ. 2491 - 16 กันยายน พ.ศ. 2500 ขอบเขตการศึกษาของบทความนี้จำกัดอยู่เพียงสมัยที่ 1 เท่านั้น

³ รายละเอียดเกี่ยวกับเหตุการณ์บ้านโป่งเพิ่มเติมใน โยชิโกะวาทะ โทชิฮารุ (2538, น.144-152)

มาด้วย น่าจะมีผลกระทบบางอย่างต่อนโยบายของรัฐและสังคมไทย ดังนั้น งานวิจัยนี้จึงพยายามอธิบายความคิดของ (กลุ่ม) ผู้นำรัฐไทยที่วิตกกังวลถึงความสัมพันธ์ระหว่างผู้ชายในกองทัพญี่ปุ่นและผู้หญิงไทย ซึ่งส่งผลให้รัฐส่งเสริมกิจกรรมเกี่ยวกับผู้หญิงไทยมากขึ้นในช่วงเวลาที่กองทัพญี่ปุ่นดำรงอยู่ในพื้นที่ประเทศไทย

ขอบเขตของงานวิจัยนี้ จำกัดการศึกษาเฉพาะกิจกรรมและนโยบายที่เกี่ยวข้องกับผู้หญิงของรัฐไทยในช่วงจอมพล ป. สมัยที่ 1 (พ.ศ. 2481-2487) โดยใช้เอกสารจากฝ่ายไทย เช่น มติคณะรัฐมนตรี พระราชกฤษฎีกา หนังสือพิมพ์ นิตยสาร และวารสาร เป็นต้น

อนึ่ง รัฐบาลจอมพล ป. ได้ออกประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่องการปรับปรุงตัวอักษรไทย ลงวันที่ 29 พฤษภาคม 2485 ยกเลิกการใช้สระและพยัญชนะบางตัว (จิรวาส ปันยารชุน, 2540, น. 279-281) ดังนั้น การสะกดคำในข้อความอ้างอิงจากต้นฉบับที่ยกมาในบทความนี้ จะคงตามต้นฉบับเดิม ซึ่งอาจแตกต่างจากการสะกดคำในปัจจุบัน

2. ทบทวนวรรณกรรม

การศึกษาแนวคิดชาตินิยมในสมัยจอมพล ป. ไม่สามารถละเลยความสำคัญของผู้หญิงได้ เนื่องจากนโยบายสร้างชาติของรัฐบาลในสมัยนั้นได้ดึงผู้หญิงเข้ามามีส่วนร่วมด้วยอย่างมาก ดังนั้น งานศึกษาแนวคิดชาตินิยมของรัฐบาลจอมพล ป. จึงมักจะต้องกล่าวถึงเรื่องผู้หญิงไว้ด้วย เช่น งานวิจัยของก้องสกลซึ่งใช้แนวคิดของฟูโกต์ (Michel Foucault) ในการวิเคราะห์นโยบายการสร้างประชาชนทั้งในด้านปริมาณและคุณภาพ ซึ่งผู้หญิงมีส่วนสำคัญในฐานะที่เป็นผู้ให้กำเนิดและเลี้ยงดูอนาคตของชาติ (ก้องสกล กวินวิฤกุล, 2545, น. 24-56)

หรืองานของบาร์เม่ (Scott Barmé) ที่อธิบายภาพลักษณ์ของผู้หญิงไทยที่รัฐสร้างว่าจะต้อง “สวยและกล้าหาญ (beauty and bravery)” โดยอธิบายจากการที่รัฐจัดประกวดนางสาวไทย การสร้างอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี และละครที่ปลูกฝังความรักชาติของหลวงวิจิตรวาทการซึ่งเป็นนักชาตินิยมคนสำคัญที่ถือเป็นมันสมองของรัฐบาลจอมพล ป. (Barme, 2002, pp. 233-246)

มีงานวิจัยเกี่ยวกับผู้หญิงในช่วงจอมพล ป. โดยตรง 2 ชิ้น คือ วิทยานิพนธ์ของนันทิรา ขำภิบาล (2530) และสุขสรรค์ แดงภักดี (2538) ซึ่งศึกษานโยบายและกิจกรรมของสตรีในสมัยจอมพล ป. อย่างไรก็ตาม นันทิรา และสุขสรรค์ สรุบบทบาทและสถานะของสตรีในมุมมองที่ต่างกัน

ในขณะที่นันทิราพิจารณานโยบายที่มีต่อผู้หญิงของรัฐบาลจอมพล ป. เช่น การส่งเสริมให้ผู้หญิงทำงานนอกบ้าน การจัดตั้งกองทหารหญิง การจัดงานวันแม่ เป็นต้น ว่าเป็นการส่งเสริมสถานะและยกย่องบทบาทของสตรี ในทางตรงกันข้าม สุขสรรค์มองว่าการจัดตั้งกองทหารหญิงโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างแม่ที่เข้มแข็ง หรือนโยบายการศึกษาของรัฐที่ยังคงเน้นให้ผู้หญิงเรียนด้านการเรือนนั้น เป็นการสร้างผู้หญิงให้เป็นเมียและแม่ ซึ่งตอกย้ำบทบาทที่มีมาแต่เดิม

งานของนันทิราและสุขสรรค์ทำให้เห็นภาพว่านโยบายของผู้หญิงที่รัฐสร้างนั้นมีผลกระทบกับผู้หญิงชั้นสูงและชั้นกลางเป็นส่วนใหญ่ อย่างไรก็ตามงานวิจัยทั้งสองชิ้นไม่ได้เชื่อมโยงนโยบายเกี่ยวกับผู้หญิงของรัฐกับการดำรงอยู่ในพื้นที่ประเทศไทยของกองทัพญี่ปุ่น

มีงานวิจัยที่พยายามอธิบายความสัมพันธ์ของผู้หญิงไทยกับผู้ชายในกองทัพญี่ปุ่นอยู่บ้าง เช่น รายงานการวิจัย เรื่อง ตามรอยหญิงบำเรอกามในสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง ของ โสภิตา วีรกุลเทวัญ (2544)

โสภิตาใช้วิธีวิจัยทางมนุษยวิทยา ลงพื้นที่เก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ที่ จ. กาญจนบุรี ซึ่งเป็นจังหวัดที่มีการก่อสร้างทางรถไฟสายมรณะ โดยมุ่งศึกษาสภาพการณ์ของกลุ่มผู้หญิงที่โสภิตาเรียกว่า “หญิงบำเรอกาม (Comfort women)” ในประเทศไทย พบว่าส่วนใหญ่เป็นหญิงต่างชาติ เช่น ผู้หญิงญี่ปุ่น ผู้หญิงจีน หรือผู้หญิงเกาหลี ในขณะที่เดียวกันก็ได้ชี้ให้เห็นความสัมพันธ์ของกองทัพญี่ปุ่นกับผู้หญิงไทยที่ถูกมองว่าเป็นชนชั้นล่าง เช่น กลุ่มผู้หญิงที่เป็นแรงงานรับจ้างขนหินเพื่อสร้างทางรถไฟ ตามการประกาศรับสมัครแรงงานของกองทัพญี่ปุ่น หรือหญิงที่ไปขายบริการทางเพศ

งานของโสภิตาได้ชี้ให้เห็นการดำรงอยู่ของช่องที่มีผู้หญิงต่างชาติสำหรับให้บริการทหารญี่ปุ่น ในขณะที่เดียวกันก็แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ทางเพศในรูปแบบอื่นๆ ระหว่างทหารญี่ปุ่นกับผู้หญิงไทย เช่น ความสัมพันธ์แบบอยู่กินฉันฉันเมีย หรือ “ผู้หญิงนักเที่ยว” (ผู้หญิงที่ขายบริการทางเพศ) ที่ถูกส่งมาจากกรุงเทพ รวมถึงผู้หญิงที่มาเป็นแรงงานรับจ้างพร้อมทั้งรับเงินแลกเปลี่ยนเมื่อมีความสัมพันธ์ทางเพศทั้งกับทหารญี่ปุ่นและกรรมกรชาติดอื่นๆ ที่มารับจ้างทำงานในกองทัพญี่ปุ่น

นอกจากนี้ ยังมีงานศึกษาผลกระทบจากกองทัพญี่ปุ่นที่มีต่อการดำเนินชีวิตของราษฎรไทยในพื้นที่ที่มีการก่อสร้างทางรถไฟสายใต้ ซึ่งมองว่าปัญหาเรื่อง “ผู้หญิงพลอยขวัญ (Comfort women)” ของทหารญี่ปุ่นส่งผลให้กิจการค้าประเวณีขยายตัว (พวงทิพย์ เกียรติสหัสกุล, 2553, น. 117-137)

งานศึกษาเกี่ยวกับ “หญิงบำเรอกาม” หรือ “ผู้หญิงพลอยขวัญ” ที่กล่าวข้างต้นนี้ แม้ว่าจะมองผลกระทบของกองทัพญี่ปุ่นที่มีต่อผู้หญิงไทย แต่มองเฉพาะผลกระทบที่มีต่อผู้หญิงชนชั้นล่าง

โดยเฉพาะผู้หญิงที่เกี่ยวข้องกับการค้าประเวณี

ในอีกด้านหนึ่ง มีงานวิจัยที่ศึกษาความสัมพันธ์ทั้งในแง่ความร่วมมือและต่อต้านญี่ปุ่นของชาวเมืองเหนือล่าง⁴ ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ซึ่งบันทึกความสัมพันธ์ของผู้ชายในกองทัพญี่ปุ่นกับผู้หญิงในท้องถิ่นของไทยที่จิราภรณ์เรียกว่าเป็นเรื่องราวของ “คู่กรรมสาขาต่างจังหวัด” ได้บอกเล่าความสัมพันธ์ระหว่างทหารกองทัพญี่ปุ่นและผู้หญิงไทยในจังหวัดพิษณุโลก เช่น เรื่องราวของหมอมญี่ปุ่น นายทหารเสนารักษ์ที่หลบหนีการจับกุมโดยการช่วยเหลือของหญิงสาวชาวไทยและลงหลักปักฐานสร้างครอบครัวด้วยกันในที่สุด (จิราภรณ์ สถาปนาวรรณะ, 2550, น. 123, 126-130)

นอกจากนี้ ยังมีบันทึกเรื่องราวชีวิตคู่ระหว่างทหารญี่ปุ่นและหญิงชาวบ้านไทยภายใต้ชื่อ “ตำนานรักดอกบัวตอง” ที่บอกเล่าถึงความรักและการใช้ชีวิตคู่ของสิบเอกฟูกุตะและแก้วสาวไทยในอำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน (เชิดชาย ชมธวัช, 2541) เป็นต้น

งานบันทึกดังกล่าว แม้จะมีได้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างผู้หญิงไทยและผู้ชายในกองทัพญี่ปุ่น แต่ก็ชี้ให้เห็นและยืนยันความสัมพันธ์ของผู้หญิงไทยและผู้ชายในกองทัพญี่ปุ่นที่มีอยู่นอกเหนือความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับการค้าประเวณี

จากการประมวลงานศึกษาวิจัยเกี่ยวกับผู้หญิงในสมัยจอมพล. ป ขำตัน งานวิจัยนี้ไม่ได้มุ่งเพื่อจะประเมินสถานะบทบาทของผู้หญิงจากนโยบายของรัฐบาลในสมัยจอมพล ป. อย่างเช่นงานของนันทิราและสุพรรณศรี และไม่ได้มุ่งเน้นในการศึกษาความสัมพันธ์ของผู้หญิงชนชั้นแรงงานหรือหญิงโสเภณีที่เกี่ยวข้องกับกองทัพญี่ปุ่นใน

⁴ ดินแดนภาคเหนือตอนล่างหมายถึง จังหวัด 9 จังหวัดดังนี้ อุทัยธานี นครสวรรค์ พิจิตร พิษณุโลก กำแพงเพชร ตาก สุโขทัย อุตรดิตถ์ เพชรบูรณ์ แต่ในงานวิจัยของจิราภรณ์จำกัดเฉพาะบริเวณ พิษณุโลก สุโขทัย นครสวรรค์ อุตรดิตถ์ (จิราภรณ์ สถาปนาวรรณะ, 2550, น.1-2)

สมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 เช่นงานของโสภิตาและพวงทิพย์ แต่งานวิจัยนี้พยายามที่จะชี้ให้เห็นว่าการเข้ามาและการดำรงอยู่ในพื้นที่ประเทศไทยของกองทัพญี่ปุ่นนั้น ไม่ได้มีผลเฉพาะกับผู้หญิงที่ถูกมองว่าเป็นชนชั้นล่างของสังคมเท่านั้น แต่มีผลต่อความคิดของกลุ่มผู้นำรัฐ ซึ่งนำไปสู่การส่งเสริมกิจกรรมและกำหนดนโยบายต่อผู้หญิงของรัฐ ทำให้รัฐสร้างนโยบายที่ทำให้เกิดภาพของความเป็นผู้หญิงดี และผู้หญิงไม่ดี ซึ่งภาพที่ถูกสร้างขึ้นดังกล่าวมีผลกระทบกับผู้หญิงโดยรวม

3. อิทธิพลของกองทัพญี่ปุ่นต่อนโยบายเกี่ยวกับผู้หญิงไทย

จอมพล ป. ได้เข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีคนที่ 3 ของประเทศไทยเมื่อวันที่ 16 ธันวาคม พ.ศ. 2481 และดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีจนถึงวันที่ 1 สิงหาคม พ.ศ. 2487 ซึ่งเป็นการออกไปพร้อมกับการพ่ายแพ้สงครามของกองทัพญี่ปุ่นในฐานะที่เป็นรัฐบาลที่ให้การสนับสนุนกองทัพญี่ปุ่น

รัฐบาลภายใต้การนำของจอมพล ป. ตั้งแต่ พ.ศ. 2481-2487 นี้ ได้มีการเปลี่ยนแปลงคณะรัฐมนตรี 2 ชุด กล่าวคือ คณะรัฐมนตรีชุดแรกได้ลาออกเมื่อวันที่ 7 มีนาคม พ.ศ. 2485 และจอมพล ป. ได้รับการแต่งตั้งเข้ามาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีอีกครั้ง พร้อมกับคณะรัฐมนตรีที่ส่วนใหญ่คือคนกลุ่มเดิม⁵ จอมพล ป. ได้อธิบายการลาออกและกลับเข้ามารับตำแหน่งใหม่นี้ในคำแถลงนโยบายของคณะรัฐบาลว่านโยบายที่ได้แถลงต่อสภาใน

วันที่ 26 ธันวาคม พ.ศ. 2483 นั้นเป็นนโยบายที่มุ่งไปในทางสร้างชาติ เนื่องจากเวลานั้นโลกยังอยู่ในความสงบ จึงเป็นโครงการที่ตั้งไว้ในยามสันติ แต่สถานการณ์ได้เปลี่ยนแปลงไป มีสงครามอุบัติขึ้น⁶ ดังนั้น “โครงการต่างๆ ที่จัดตั้งไว้สำหรับในยามสงบนั้น ไม่สามารถจะใช้ต่อไปได้ และนโยบายที่แถลงไว้ตั้งแต่วันที่ 26 ธันวาคม 2481 นั้นก็ย่อมจะพ้นสมัย คณะรัฐบาลชุดก่อนได้รู้สึกว่า ไม่สามารถจะบริหารราชการแผ่นดินไปตามรูปการและนโยบายเก่านั้นได้ จึงได้กราบบทวายบังคมลาออกทั้งคณะเมื่อวันที่ 6 เดือนนี้ (เดือนมีนาคม พ.ศ. 2485-ผู้วิจัย)” (คำแถลงนโยบายของคณะรัฐบาล, 2485, น. 519)

ด้วยเหตุนี้ สถานการณ์ที่เปลี่ยนไปจึงมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงนโยบายการบริหารราชการแผ่นดินของรัฐบาลจอมพล ป. สมัยที่ 1 นี้ค่อนข้างมากถึงกับคณะรัฐบาลลาออกเพื่อเปลี่ยนนโยบายในการบริหารประเทศใหม่

พิจารณาเฉพาะนโยบายและกิจกรรมเกี่ยวกับผู้หญิงในช่วงจอมพล ป. สมัยที่ 1 นี้ กล่าวได้ว่าเฟื่องฟูมาก เช่น รัฐมีนโยบายให้ผู้หญิงเปลี่ยนจากการนุ่งโจงกระเบนมาเป็นผ้าถุงหรือกระโปรง จึงส่งเสริมการจัดประกวดการแต่งกายหรือนโยบายส่งเสริมให้ผู้หญิงทำงาน รัฐจึงจัดตั้งวงดนตรีหญิง ก่อตั้งกองทหารหญิง เป็นต้น รวมถึงนโยบายที่ให้ความสำคัญกับบทบาทของผู้หญิงในฐานะแม่ ทำให้รัฐส่งเสริมกิจกรรมงาน “วันของแม่” ซึ่งจัดขึ้นเป็นครั้งแรกในสมัยนี้ และเป็นมรดกตกทอดสืบเนื่องมาเป็นงานวันแม่ในปัจจุบัน

อย่างไรก็ตาม จากการลำดับเหตุการณ์กิจกรรมและนโยบายที่เกี่ยวข้องกับผู้หญิงในช่วง

⁵ มีรัฐมนตรี 15 คนจากคณะรัฐมนตรีชุดเดิมที่เข้าร่วมกับคณะรัฐมนตรีชุดใหม่

⁶ ในคำแถลงนโยบายดังกล่าว จอมพล ป. พินฺสสงครามได้อธิบายถึงสงครามตามลำดับเวลาดังนี้ 1 กันยายน พ.ศ. 2482 เกิดมหาสงครามอุบัติขึ้นในยุโรป, 28 พฤศจิกายน พ.ศ. 2483 ถึง 28 มกราคม พ.ศ. 2484 ประเทศไทยปะทะกับอินโดจีนฝรั่งเศส, 8 ธันวาคม พ.ศ. 2484 เกิดสงครามในเอเชีย (กองทัพญี่ปุ่นยกพลขึ้นบกเข้าสู่ประเทศไทย) และ 25 มกราคม พ.ศ. 2485 ประเทศไทยเข้าร่วมกับกองทัพญี่ปุ่น ประกาศสงครามต่อสหราชอาณาจักร และสหรัฐอเมริกา

จอมพล ป. สมัยที่ 1 นี้ ทำให้พบข้อเท็จจริงที่ ส่วนใหญ่เกิดขึ้นหลังจากที่กองทัพญี่ปุ่นเข้ามาสู่พื้นที่
ว่า กิจกรรมหรือนโยบายที่เกี่ยวกับผู้หญิงไทยนั้น ประเทศไทยแล้ว ดังที่ได้แสดงในตารางข้างล่างนี้

ตารางแสดงนโยบาย/กิจกรรมของผู้หญิงที่รัฐจัดขึ้น

ปี	เดือน	วัน	กิจกรรม/นโยบาย
2484	มี.ค.	14	“คำวิงวอนของท่านนายกรัฐมนตรีฝากไว้แก่พี่น้องสตรีไทย” - ขอให้เปลี่ยนแปลงการแต่งกาย เนื่องในโอกาสได้ดินแดนคืน
		17	แจ้งความสำนักพระราชวังที่ 10/2484 เรื่องการแต่งกายของสตรีไทยที่จะเข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทในงานพระราชพิธีและเข้าในเขตพระบรมมหาราชวัง
	เม.ย.	13	คำปฏิสันถารของนายกรัฐมนตรีแด่มวลสตรีไทยบรรดาที่ปฏิบัติตามคำวิงวอนเรื่องการแต่งกาย พ.ศ. 2484
	มิ.ย.	14	คำวิงวอนของท่านนายกรัฐมนตรี แด่พี่น้องสตรีไทย เรื่องการสวมหมวก
	ส.ค.	27	ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่องระเบียบการแต่งกายของสตรี
	ธ.ค.	8	ญี่ปุ่นยกพลขึ้นบก ขอเดินทัพผ่านประเทศไทย
2485	ก.ค.	17	ท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงครามได้รับพระกรุณาฯ โปรดเกล้าพระราชทานยศทหารเป็น นายพันโท - เป็นพันโทหญิงแห่งกองทัพไทย
	ส.ค.	22	เปิดรับสมัครนักเรียนนายร้อยหญิง
	ก.ย.	-	ตั้งองค์กรส่งเสริมการสมรส โดยกระทรวงสาธารณสุข
	ต.ค.	-	เปิดรับสมัครนักเรียนนายสิบหญิง
2486	ม.ค.	8	ตั้งสำนักพัฒนาธรรมฝ่ายหญิง
	ก.พ.	1	ตั้งวันที่ระลึกข้าราชการหญิง
	ก.พ.	18	พิธีเปิดโรงเรียนนายสิบหญิง
	มี.ค.	10	จัดงานวันแม่ โดยกระทรวงสาธารณสุข
	มี.ค.	19	เปิดสโมสรสำนักพัฒนาธรรมฝ่ายหญิง
	มี.ค.	29	จัดงานสมรสหมู่ขององค์การส่งเสริมการสมรส-จัดสมรสหมู่ครั้งแรก
	เม.ย.	9	ตั้งวงดนตรีหญิงประจำสำนักพัฒนาธรรมฝ่ายหญิง

ที่มา-เรียงตามลำดับข้อมูลจากบนลงล่าง: (สำนักนายกรัฐมนตรี, 2484, น.118); (สำนักนายกรัฐมนตรี, 2484, น.95); (พิบูลสงคราม, 2484a, น.1093-1094); (พิบูลสงคราม, 2584b, น.1404-1409); (สำนักนายกรัฐมนตรี, 2484, น.73-79); (โยชิโกะ ทาชิฮารุ, 2550, น.4-5, 28-33); (กองหนังสือพิมพ์ กรมโคสนาการ, 2485, น.1152-1153); (ประกาศกรมยุติธรรมสารทหานบก เรื่องรับสมัครนักเรียนนายร้อยหญิง, 2485, น. 1288-1290); (กรมโคสนาการ, 2485, น.1347); (ประกาศกรมเสนาธิการทหานบกฝ่ายเทคนิค เรื่องรับผู้อาสาสมัครเข้าเป็นนักเรียนนายสิบหญิง, 2485, น.1391-1393); (ประกาศสภาวัฒนธรรมแห่งชาติ เรื่อง แต่งตั้งหัวหน้าสำนักวัฒนธรรม, 2486 น.14); (ป.พิบูลสงคราม และ ล.พิบูลสงคราม, 2486, น.137-139); (กรมโคสนาการ, 2486a, น.176-180); (กรมโคสนาการ, 2486b, น. 3-4.); (พิบูลสงคราม, 2486c, น. 285-289); (กรมโคสนาการ, 2486c, น.215-216); (กรมโคสนาการ, 2486d, น.304-30)

จากตารางข้างต้นพบว่า ก่อนที่กองทัพญี่ปุ่นจะเข้ามาในดินแดนของประเทศไทย คือวันที่ 8 ธันวาคมนั้น กิจกรรมหรือนโยบายที่เกี่ยวข้องกับผู้หญิงไทยมีเพียงเรื่องการเปลี่ยนแปลงการแต่งกายหรือรูปลักษณ์ภายนอกของผู้หญิงเท่านั้น ในขณะที่หลังจากกองทัพญี่ปุ่นเข้ามาอยู่ในพื้นที่ประเทศไทยแล้ว กิจกรรมเกี่ยวกับผู้หญิงจึงเฟื่องฟูขึ้น ความแตกต่างของปริมาณและเนื้อหาของกิจกรรมเกี่ยวกับผู้หญิงระหว่างก่อนและหลังการเข้ามาของกองทัพญี่ปุ่นนี้สามารถอธิบายได้เมื่อเราทำความเข้าใจความคิดของกลุ่มผู้นำรัฐในขณะนั้น ดังที่จะได้อธิบายต่อไป

3.1 ความคิดของผู้นำรัฐที่มีต่อผู้หญิงไทยก่อนการเข้ามาของกองทัพญี่ปุ่น

ในช่วงจอมพล ป. สมัยที่ 1 ก่อนการเข้ามาของกองทัพญี่ปุ่นนี้ มีเหตุการณ์สำคัญ 3 เหตุการณ์ที่มีผลกับการกำหนดนโยบายของรัฐบาลจอมพล ป. คือ (1) การได้สิทธิทางการศาลกลับคืนมา (2) การได้ดินแดนคืนจากฝรั่งเศส และ (3) ความวิตกต่อ

อิทธิพลของผู้ญี่ปุ่นที่แผ่เข้ามาซึ่งรายละเอียดเกี่ยวกับเหตุการณ์ทั้ง 3 ที่มีผลกับผู้หญิงไทยมีดังต่อไปนี้

(1) การได้สิทธิทางการศาลกลับคืนมา

ประเทศไทย (สยาม) ได้สูญเสียสิทธิทางการศาลไปตั้งแต่ทำสนธิสัญญาเบาริงในสมัยรัชกาลที่ 4 แม้ว่ารัฐบาลภายใต้ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในสมัยต่อมาจะตระหนักถึงปัญหาเกี่ยวกับคนในบังคับต่างชาติ และพยายามที่จะแก้ไขสนธิสัญญาดังกล่าวแต่การแก้ไขสนธิสัญญามาสำเร็จลงได้ในปี พ.ศ. 2482 ซึ่งรัฐบาลภายใต้การนำของจอมพล ป. ให้ความสำคัญต่อการได้รับสิทธิทางการศาลกลับคืนมา โดยถือว่าไทยเป็น “ชาติที่มีเอกราชอันสมบูรณ์”

จากการที่เป็น “ชาติที่มีเอกราชอันสมบูรณ์” นี้เอง ทำให้รัฐบาลมีความคิดที่จะปรับปรุงการแต่งกายและกริยามารยาทของคนไทยดังที่จอมพล ป. ได้กล่าวไว้ในที่ประชุมคณะรัฐมนตรีดังนี้?

การแต่งกายของคนไทยส่วนมากในปัจจุบันนี้ยังไม่เป็นระเบียบและเป็นที่พึงรังเกียจแก่บันดาผู้ที่ได้พบเห็น นอกจากนี้ยังมีการแสดงกริยาและมารยาทไม่สมควรในที่ชุมนุมชนในเวลา มีงานรื่นเริงหรือในที่สาธารณะสถาน เช่น ในงานบุปผชาติ⁷ เป็นต้น ความไม่เป็นระเบียบเรียบร้อยดังกล่าวแล้ว อาจเป็นช่องทางให้ชาวต่างประเทศเหยียดหยันชาติไทยว่าเป็นชาติที่ขาดความเจริญ และไม่มีศีลธรรมอันดี ไม่สมกับเป็นชาติที่มีเอกราชอันสมบูรณ์ดังชาติทั้งหลาย หากไม่คิดแก้ไขแล้วจะเป็นทางนำมาซึ่งความเสื่อมโทรมของชาติ และประเทศไทยได้ ฉะนั้นเพื่อแก้ไขพฤติการณ์อันบกพร่องนี้ ควรหาทางชี้ชวนเป็น “ทำนองรัฐนิยม” (รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ 11/2482 วันที่ 5 มิถุนายน 2482 - เน้นข้อความโดยผู้วิจัย)

⁷ รัฐบาลได้จัดงานสงกรานต์บุปผชาติขึ้นในวันที่ 3 มิถุนายน พ.ศ. 2482 โดยอ้างว่า งานสงกรานต์บุปผชาติเป็นงานประเพณีของไทยที่เคยมีมาในสมัยรัชกาลที่ 5 โดยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงจัดงานเพื่อเป็นการต้อนรับการเสด็จกลับประเทศไทยชั่วคราวของเจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ ที่ทรงศึกษาวิชาการทหารอยู่ ณ ประเทศรัสเซีย เมื่อ พ.ศ. 2442 การใช้คำว่า “สงคราม” นั้น เนื่องจากมีขบวนพาเหรดและปาดอกไม้ใส่กัน แต่การจัดงานสงกรานต์บุปผชาติใน พ.ศ. 2482 นี้ จัดขึ้นที่ลานพระบรมรูปทรงม้า โดยมีกรับคำเข้าเพื่อซื้ออาวุธยุทธโธปกรณ์ให้กับกองทัพ อย่างไรก็ตาม ปรากฏว่าในงานสงกรานต์บุปผชาตินั้น นอกจากดอกไม้แล้ว ยังมีผู้โยนขยะมูลฝอยใส่ขบวนรถในงานบุปผชาติอีกด้วย (หนังสือพิมพ์ประชาชาติ, 2482, 6 เมษายน, ไม่ปรากฏเลขหน้า)

การที่รัฐบาลต้องการแสดงให้เห็นว่าชาติไทยมีวัฒนธรรมสมกับเป็นชาติที่มีเอกราชอันสมบูรณ์ เป็นที่มาของกำเนิดรัฐธรรมนูญ ซึ่งเป็นข้อชักชวนให้ชาวไทยปฏิบัติ มีจำนวนทั้งหมด 12 ข้อ⁸ และหนึ่งในรัฐธรรมนูญสิบสองข้อนั้น คือ การปรับปรุงเรื่องการแต่งกายของคนไทยนั่นเอง

การปรับปรุงการแต่งกายของคนไทยตามรัฐธรรมนูญนั้น เป็นการกำหนดอย่างกว้างๆ โดยไม่ได้เน้นชายหรือหญิง กล่าวคือ รัฐบาลต้องการให้ประชาชนแต่งกายสุภาพ (ตามความคิดของรัฐบาลในขณะนั้น) ในที่สาธารณะ รัฐบาลจึงกำหนดการแต่งกายของคนไทยไว้ดังนี้

๑. คนชาติไทยไม่พึงปรากฏตัวในที่ชุมนุมชน หรือสาธารณะสถาน ในเขตเทศบาล โดยไม่แต่งกายให้เรียบร้อย เช่น นุ่งแต่กางเกงขั้นใน หรือไม่สวมเสื้อ หรือนุ่งผ้าลอยชาย เป็นต้น

๒. การแต่งกายที่ถือว่าเรียบร้อยสำหรับประชาชนชาวไทย มีดังต่อไปนี้

ก. แต่งเครื่องแบบตามสิทธิและโอกาสที่จะแต่งได้

ข. แต่งตามแบบสากลนิยมในทำนองที่สุภาพ

ค. แต่งตามประเพณีนิยมในทำนองที่สุภาพ

(ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยรัฐธรรมนูญ ฉบับที่ 10 เรื่องการแต่งกายของประชาชนชาวไทย, 2484, น.113)

จากประกาศข้างต้นจะเห็นว่า รัฐบาลกล่าวถึงการแต่งกายของประชาชนชาวไทยโดยรวม ยังไม่ได้เน้นเฉพาะการแต่งกายของผู้หญิง แต่ยิ่งสถานการณ์สงครามตึงเครียดมากขึ้น รัฐบาลยิ่งเน้นการแต่งกายของผู้หญิงมากขึ้น ดังที่ได้กล่าวต่อไป

(2) การได้ดินแดนคืนจากฝรั่งเศส

ในช่วงปี พ.ศ. 2483 เกิดเหตุการณ์ดินขบวนเรียกร้องดินแดนคืนจากอินโดจีนฝรั่งเศสของ

ประชาชนชาวไทยกลุ่มต่างๆ เช่น นักเรียนนักศึกษา ผู้ใช้แรงงาน และข้าราชการ เป็นต้น

จอมพล ป. เห็นว่าเรื่องนี้มีความสำคัญ เพราะประเทศไทยจะเป็นใหญ่ และสิ่งแรกที่ต้องทำให้สมกับประเทศที่จะเป็นใหญ่คือ การปรับปรุงการแต่งกายของประชาชน ดังที่จอมพล ป. ได้กล่าวในที่ประชุมคณะรัฐมนตรีดังนี้

⁸ ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยรัฐธรรมนูญใช้ชื่อประเทศ ประชาชน และสัญชาติ ประกาศวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๘๒, ฉบับที่ ๒ เรื่องการป้องกันภัยที่จะเกิดแก่ชาติ ประกาศวันที่ ๓ กรกฎาคม ๒๔๘๒, ฉบับที่ ๓ เรื่องการเรียกชื่อชาวไทย ประกาศวันที่ ๒ สิงหาคม ๒๔๘๒, ฉบับที่ ๔ เรื่องการเคารพธงชาติ, เพลงชาติ และเพลงสรรเสริญพระบารมี ประกาศวันที่ ๘ กันยายน ๒๔๘๒, ฉบับที่ ๕ เรื่องให้ชาวไทยพยายามใช้เครื่องอุปโภคบริโภคที่มีกำเนิดหรือทำขึ้นในประเทศไทย ประกาศวันที่ ๑ พฤศจิกายน ๒๔๘๒, ฉบับที่ ๖ เรื่องทำนองและเนื้อร้องเพลงชาติ ประกาศวันที่ ๑๐ ธันวาคม ๒๔๘๒, ฉบับที่ ๗ เรื่องชักชวนให้ชาวไทยร่วมกันสร้างชาติ ประกาศวันที่ ๒๑ มีนาคม ๒๔๘๒, ฉบับที่ ๘ เรื่องเพลงสรรเสริญพระบารมี ประกาศวันที่ ๒๖ เมษายน ๒๔๘๓, ฉบับที่ ๙ เรื่องภาษาและหนังสือไทยกับหน้าที่พลเมืองดี ประกาศวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๘๓, ฉบับที่ ๑๐ เรื่องการแต่งกายของประชาชนชาวไทย ประกาศวันที่ ๑๕ มกราคม ๒๔๘๔, ฉบับที่ ๑๑ เรื่องกิจประจำวันของคนไทย ประกาศวันที่ ๙ กันยายน ๒๔๘๒, ฉบับที่ ๑๒ เรื่องการช่วยเหลือคุ้มครองเด็ก คนชรา หรือคนทุพพลภาพ ประกาศวันที่ ๒๘ มกราคม ๒๔๘๕

เรื่องราวการแห่เรียกร้องดินแดนคืนนี้ก็แผ่กันมาหลายวันนักหนาแล้ว รู้สึกว่าราษฎรทั้งหลายสนับสนุนนโยบายของรัฐบาลในเรื่องนี้ด้วยความพร้อมเพรียงเป็นอย่างยิ่ง เห็นว่าควรจะออกคำแถลงการณ์แสดงความพอใจ เพื่อขอให้ยุติกันเสียที ส่วนการที่จะทำการใหญ่ นั้น รัฐบาลกำลังพิจารณาอยู่ และขอมอบให้หลวงวิจิตรวาทการเป็นผู้ร่างคำแถลงการณ์นี้ กับขอให้พูดเลยไปสักหน่อยว่า เพื่อที่จะให้ได้ดินแดนคืนมานั้น พวกเราทุกคนจำเป็นต้องช่วยกันทำงานและปรับปรุงตัวเองให้ดีขึ้น กับขอให้พยายามเขียนไปในเรื่องเครื่องแต่งกายและจรรยาด้วย เพราะถือว่าต่อไปเราจะเป็นใหญ่ ได้ดินแดนคืนมา ต้องทำให้สมเกียรติสมบูรณ์ ไม่ใชุ่่งสร่ง เขียนมาให้ข้าพเจ้าพูดวิทยุอาทิตย์หน้า (รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ 30/2483 วันที่ 16 ตุลาคม พ.ศ. 2483 – เน้นข้อความโดยผู้วิจัย)

และในโอกาสที่ได้ดินแดนคืนนี้เอง จอมพล ป. ได้ถือเป็นโอกาสพิเศษที่จะ “วิงวอน”⁹ ผู้หญิงไทยแต่งกายให้สมกับที่ประเทศไทยเป็นอารยประเทศและคนไทยเป็นอารยะชน คือ ให้เลิกใช้ผ้าคาดอก เปลี่ยนมาสวมเสื้อ และให้เลิกนุ่งผ้าแบบโจงกระเบน แต่เปลี่ยนมานุ่งผ้าถุง รวมถึงการไว้ผมยาวด้วย (สำนักราชเลขาธิการ, 2484, น.118)

(3) ความวิตกต่ออิทธิพลของญี่ปุ่นที่แผ่เข้ามา

สงครามโลกครั้งที่ 2 ที่เริ่มอุบัติขึ้นในยุโรป เมื่อ พ.ศ. 2482 นั้น แม้จะยังไม่ลุกลามมาถึงเอเชีย แต่ก็มีผลทำให้อิทธิพลของฝรั่งเศสและอังกฤษใน

ดินแดนแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อ่อนแอลง จนกระทั่งประเทศไทยสามารถเรียกร้องดินแดนคืนได้ดังที่กล่าวไปในข้างต้น

แต่ในขณะที่อิทธิพลของฝรั่งเศสและอังกฤษอ่อนแอลง ปรากฏว่ากองทัพญี่ปุ่นซึ่งใช้นโยบายมุ่งลงใต้ ได้รุกเข้ามาและมีที่ท่าที่จะขยายอิทธิพลในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้แทนที่ชาติตะวันตก

สำหรับประเทศไทยนั้น รัฐบาลได้ตระหนักถึงอิทธิพลของกองทัพญี่ปุ่น ดังที่จอมพล ป. ได้กล่าวในที่ประชุมคณะรัฐมนตรี ถึงความรู้สึกที่อยู่ในฐานะที่ลำบากของประเทศไทย และได้พยายามตกลงในการทำสนธิสัญญาไม่รุกรานกับญี่ปุ่นไว้ว่า

...(ละข้อความ)...อนึ่ง เวลานี้ประเทศเรานับวันแต่จะอยู่ในฐานะลำบากขึ้นทุกที ความจริงเราต้องการสร้างชาติของเรา ไม่ต้องการให้ใครมาเกี่ยวกับการบ้านเมืองของเรา แต่เราก็ไม่อยากจะไปเกี่ยวข้องกับใคร ฉะนั้นอยากจะให้เติมข้อความใหม่ เช่นว่า “อัครราชทูตทำสัญญาต่างจะเคารพในอธิปไตยทั้งหลายในอาณาเขตต์ของอัครราชทูตอีกฝ่ายหนึ่ง และจะไม่เข้าแทรกแซงในกิจการภายในของประเทศนั้น ละเว้นไม่กระทำการใดๆ อันจะก่อให้เกิดการวุ่นวาย ทำการโฆษณาหรือพยายามเข้าแทรกแซง อันเป็นการขัดต่อบูรณภาพอาณาเขตต์ของอัครราชทูตทำสัญญา โดยเจตนาจะเปลี่ยนระบอบการปกครองด้วยกำลัง ในอาณาเขตต์ส่วนใดส่วนหนึ่ง” เป็นต้น เรื่องนี้ถ้าเห็นชอบด้วย ไม่ขัดข้อง ก็จักได้ตกลงกันต่อไป (รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรีพิเศษ ครั้งที่ 3/2483 วันศุกร์ที่ 26 เมษายน 2483 – ละข้อความและเน้นข้อความโดยผู้วิจัย)

⁹ 14 มีนาคม พ.ศ. 2484 กรมโฆษณาการได้ออกประกาศโดยใช้หัวเรื่องว่า “คำวิงวอนของท่านนายกรัฐมนตรี ผากไว้แก่พี่น้องสตรีไทย” จะเห็นว่าในช่วงเวลานโยบายเรื่องการแต่งกายยังดำเนินการไม่เข้มข้นนัก เป็นเพียงการขอร้อง แต่ไม่ใช่การบังคับโดยใช้กฎหมาย

นอกจากนี้ อิทธิพลของกองทัพญี่ปุ่นที่จะพยายามจะแพร่เข้ามาด้านวัฒนธรรม สร้างความหวั่นไหวและวิตกให้กับกลุ่มผู้นำไทยด้วยกัน

จอมพล ป. ได้กล่าวถึงกรณีที่ยูนิปุ่นขอทำบันทึกความร่วมมือดังนี้

เมื่อสองสามวันนี้ทูตญี่ปุ่นได้มาหา และยื่นบันทึกความร่วมมือ ๕ ข้อ มีใจความว่า

1. เนื่องจากสัญญา ขอให้ตั้งกรรมการประจำ เพื่อปรึกษาหารือประโยชน์ร่วมกัน เรื่องนี้ว่าจะต้องพิจารณาด้วยกัน
2. เรื่องตั้งแอมบาสซาเดอ ข้าพเจ้าว่า สำหรับตัวเองไม่ขัดข้อง
3. ขอให้รับรองแผนฉุกเฉิน ได้ตอบไปว่าขอปรึกษาด้วยกัน
4. ขอให้ตกลงทางเศรษฐกิจ
5. ขอให้ตกลงทางวัฒนธรรม ฯลฯ

ดังนั้นจึงเห็นว่าความยากได้มาสู่แล้ว เราจะเดินอย่างไร อย่างระบอบในเอเชียเขาจะเดินอย่างไรก็ไม่ทราบ วัฒนธรรมเขากับเราก็คงเข้ากันไม่ได้ ฉะนั้น ขอให้ช่วยกันพิจารณาดู (รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ 22/2483 วันพุธที่ 21 สิงหาคม 2483 – เน้นข้อความโดยผู้วิจัย)

จากลำดับเหตุการณ์สำคัญทั้ง 3 เหตุการณ์ข้างต้น จะเห็นว่ารัฐบาลไทยในขณะนั้นได้พยายามที่จะสร้างความภาคภูมิใจในความเป็นชาติอันมีเอกราชสมบูรณ์ พร้อมกับเป้าหมายที่มุ่งเป็นใหญ่จากการขยายดินแดน ในขณะเดียวกันก็หวาดวิตกกับการรุกเข้ามาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ของกองทัพญี่ปุ่น ดังนั้น นโยบายของรัฐจึงมุ่งไปที่การสร้างภาพของประชาชนที่มีวัฒนธรรมผ่านการแต่งกายที่มีระเบียบ ทั้งเพื่อแสดงให้เห็นบ้านในดินแดนที่เคยเป็นอาณานิคมเห็นว่าไทยมีอารยเทียบเท่ากับตะวันตกสมฐานะที่จะเข้าไปดูแลดินแดนเหล่านั้นแทนตะวันตกต่อไป ในขณะเดียวกันก็เป็นการแสดงความมีวัฒนธรรมของชาติที่กองทัพญี่ปุ่นไม่สามารถนำมาเป็นข้ออ้างเพื่อทำให้ไทยกลายเป็นอาณานิคมได้ ดังนั้น นโยบายการแต่งกายจึงถูกเน้นย้ำ โดยเฉพาะการแต่งกายของผู้หญิงที่รัฐบาลต้องการ คือหญิงไทยที่แต่งกายอย่างมี

อารยะ กล่าวคือ ไม่ใช้ผ้าคาดอก ไมุ่่งโจงกระเบน แต่สวมเสื้อ นุ่งผ้าถุง และไว้ผมยาว

3.2 ความคิดของผู้นำรัฐที่มีต่อผู้หญิงไทยหลังการเข้ามาของกองทัพญี่ปุ่น

ความวิตกกังวลของจอมพล ป. เกี่ยวกับการเข้ามาของกองทัพญี่ปุ่นที่อาจส่งผลกระทบต่อวัฒนธรรมไทยและผู้หญิงไทย สามารถเข้าใจได้จากคำพูดของจอมพล ป. เองที่กล่าวในที่ประชุมคณะรัฐมนตรีวันพุธที่ 18 มีนาคม พ.ศ. 2485 ไว้ว่า “ไทยเราเป็นลึควิด (liquid - ผู้วิจัย) เปลี่ยนไปได้ง่ายดาย อย่างผู้หญิง เมื่อกินเลี้ยงงานนายโมริยามา ใส่เสื้อญี่ปุ่นเข้าไปแล้ว” (รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ 16/2485 วันพุธที่ 18 มีนาคม 2485)

นอกจากนี้ ในที่ประชุมคณะรัฐมนตรีวันเสาร์ที่ 2 มกราคม พ.ศ. 2486 จอมพล ป. ได้กล่าวถึงเรื่องที่มีผู้หญิงไทยไปทำงานกับญี่ปุ่นดังนี้

กะขวงต่างๆ เคยร้องว่าข้าราชการสตรีวิ่งไปทำงานกับยี่ปุ่นปนแฉว และการค้าของยี่ปุ่นก็จะขยายตัวขึ้นมากออกทุกที (รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี (พิเศส) ครั้งที่ 1/2486 วันเสาร์ที่ 2 มกราคม 2486)

และด้วยความหวั่นวิตกจากการที่มีผู้หญิงทำงานให้กับผู้หญิงไทย ดังที่จอมพล ป. ได้กล่าวในสุนทรพจน์ เรื่อง “สิบสองเก้าของหญิงไทย” ดังนี้

ยังมีหญิงไทยบางพวกไม่มีงานทำที่ดี มักไปรับจ้างในสถานที่ไม่ควน อาดทำให้เสื่อมเสียเกียรติหญิงไทยได้ ซึ่งไม่เป็นการสมควนที่หญิงไทยจะกะทำในสมัยไทยเจริญดีเช่นบัดนี้ จึงขบว่าจะจัดให้มีอาชีพแก่หญิงขึ้น เช่น จะจัดการประกอบโรงแรมใหม่ ที่กำลังสร้างอยู่ตรงข้ามกรมโคสนาการ จะจัดตั้งบริษัทสแดงละคอนขึ้น และจะจัดตั้งการอาชีพอื่นๆ ที่เหมาะแก่หญิงขึ้น (สามัคคีชัย, 2486, น.243)

นโยบายสนับสนุนอาชีพให้หญิงไทยนี้ได้ดำเนินการภายใต้การดูแลของสำนักวัฒนธรรมหญิง ซึ่งมีท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม ภริยาจอมพล ป. ดูแลในฐานะประธานสำนักวัฒนธรรมหญิง

นอกจากพยายามไม่ให้ผู้หญิงไทยไปทำงานกับกองทัพญี่ปุ่นแล้ว จอมพล ป. ได้ตำหนิผู้หญิงที่ไปเป็นเมียทหารญี่ปุ่นไว้ในสุนทรพจน์เรื่อง “ดอกไม้ของชาติ” โดยใช้นามปากกา “สามัคคีชัย” ดังนี้

(ละข้อความ) เพราะยังมีดอกไม้อีกหย่างหนึ่งสำคัญยิ่งเสียด้วย คือ ดอกไม้ของชาติ หญิงไทยเป็นดอกไม้ของชาติใครเถียงได้ไหมว่าไม่เป็นดอกไม้ของชาติ.....(ละข้อความ)....ดอกไม้ของชาติก็ต้องนำเป็นดอกไม้ที่ควนเก็บใส่แจกันได้ จึงจะเป็นการสมควร ฉันทเห็นหญิงไทย ดอกไม้ของชาติไทย แต่งกายสวย นุ่งกะโปรงสอาด สวมหมวก สวมรองเท้า แต่งปากพองาม ฉันทนึกในใจว่า นันดอกไม้ของชาติดอกหนึ่งงามแท้ๆ ยิ่งหยิงนั้รักสาเกียรติของชาติดีด้วย ก็ยิ่งเพิ่มความงามเหมือนดอกกุหลาบเซียงใหม่ ไม่มีดัวงมีแมงมากล้ากรายเลย ยิ่งนำเคารพเปนดอกไม้ของชาติยิ่งขึ้น...(ละข้อความ)...หยิงเปนดอกไม้ของชาติโดยแท้ ถ้าดอกไม้ร่วงโรยลงไปเราก็ว่าดอกไม้นันใช้ไม่ได้ หมตคุณสมบัติ ถ้าดอกไม้ของชาติคือหยิง ร่วงโรยลงไป ใครจะว่าดอกไม้นี้หรือชาติจะไม่ร่วงโรยตามไปด้วยหยิง ดอกไม้งามของชาติจึงเปนสัญญาณบอกควนพินาสล่มจมของชาติไม่มีใครเถียงได้เลย ฉันทเห็นว่าชาติใด หยิงในชาตินัน เปนอารยะเพียบพร้อม มีความรักชาติ รักคู่สมรสชาติเดียวกันไว้เปนแก่นสารแล้ว ชาตินันๆ ก็มีทางแต่จะเจริญขึ้นทุกวัน ถ้าหยิงในชาติใด ไม่คิดถึงชาติ แต่งงานไม่เลือกว่าจะเป็นใคร ขอให้มีความสุขหย่างเดียวแล้ว นันพวกเราจงเข้าใจว่า ชาตินันๆ มีดอกไม้โรย-เนา แล้วชาตินันๆ ไม่ซ้าก็จะเนาตามไปด้วย

ปัญหาการสมรส เฝือกกันมานานแล้วว่า สมรสเพราะเงิน หรือเพราะความรักกันแน่ บางแห่งก็เลือกเงิน บางแห่งก็เลือกความรักเป็นเกณฑ์สำคัญ ตัวฉันนึกเท่าใด ก็ยังมองไม่เห็นเลยว่า การแต่งงานกันนั้นจะไม่ถือความรักเป็นใหญ่ แต่ฉันต้องขอถามรักชาติ รักเกียรติ ตามไปด้วย ถ้าชาติ 2 สิ่งหลังนี้ ฉันว่า หยิ่งไม่ควรมีคู่เลย...(ละข้อความ)...ถ้าฉันเห็นหญิงไทยมีผิวไม่ใช่ไทย ให้ฉันนึกว่า นั่นถือเงินคือความสุข เปนทางในการเลือกคู่แล้ว ไม่ถือความรัก ไม่ถือชาติ ไม่ถือเกียรติ เปนการสดงว่าชาติของเราจะเสื่อมลง เพราะชายไทยไม่มีเกียรติพอที่จะเป็นผิว หยิ่งไทยเสียแล้ว เกียรติของชาติก็ตกต่ำตามไปด้วย ถ้าฉันเป็นหญิงไทย ดอกไม้ของชาติของฉัน นั่งถนอมเป็นเมียไม่ใช่คนไทย ฉันอิจฉา ฉันหึงส์ ฉันหวง ถนอมฉันเป็นชายไทย ฉันรักชาติ ฉันรักเกียรติ ฉันอาศัยในข้อนี้ แต่ช่วยอะไรไม่ได้ เพราะเกิดเป็นคนก็ต้องเป็นเช่นนั้น” (สามัคคีชัย, 2485, น. 1553-1555) (ละข้อความและเน้นข้อความโดยผู้วิจัย)

การดำเนินชีวิตหญิงที่เป็นเมียชายต่างชาติ ซึ่งในบริบททางสังคมในขณะนั้นน่าจะหมายถึงทหารญี่ปุ่น เนื่องจากความกลัวที่จะถูกกลืนชาติ เพราะลูกที่เกิดจากผู้หญิงเหล่านั้นไม่สามารถมีเลือดไทยบริสุทธิ์ตามแนวคิดชาตินิยมในสมัยนั้นได้

การส่งเสริมให้หญิงไทยมีสามีเป็นคนไทย และดำเนินชีวิตหญิงไทยที่มีสามีเป็นชาวต่างชาติ นั้นยังสามารถพบได้จากบทความ “แม่จำแม่” โดยผู้ใช้นามปากกาว่า “ผิงไทย” ซึ่งกล่าวถึงบรรยากาศในการจัดงานวันแม่ที่มีขึ้นเป็นครั้งแรกในประเทศไทยดังนี้

วานนี้ 10 มีนาคม 2486 เปนวันงานของแม่ ซึ่งกะขงการสาธารณะสุขได้จัดให้มีขึ้นเปนคราวแรก และนะสวนอัมพรได้เปนที่ประเดิมงานวันของแม่หย่ามีชีวิตที่สุด ฉันได้มีโอกาสชมงานนี้ ตาของฉันลวงฉันเอง นึกไปว่าเปนงานปารีสเมืองงามฝรั่งเศส เพราะแต่ละท่านผู้ไปในงานนี้แต่งกายถูกต้องตามวัธนธัม สวยงามราวกับดูงานงามที่เขาจัดให้เห็นในภาพยนตร์ และที่งามจับใจนั้น เพราะเห็นแม่ไทย ลูกไทย พ่อไทย ต่างก็เดินสวนเสเฮฮากันน่าสนุก เกลียวสัมพันธ์ฉันพี่น้องได้บังเกิดขึ้นในท่ามกลางนั้นหย่างแน่นสนธิ์ และเกลียวสัมพันธ์ที่น่าสนเลินภูมิไฉยงใหญ่ที่ ไทย ไทย ไทย คือ แม่ไทย ลูกไทย พ่อไทย จับมือเดินด้วยกัน ลูกเปนสายสัมพันธ์กลางพ่อหยู่ต้นสายทางขวา แม่หยู่ต้นสายทางซ้าย สามไทยเลยมัดติดกันแน่น ในวงงานวันของแม่วานนี้...(ละข้อความ)...ฉันได้ยินคำว่า แม่จำ! ที่ไร ฉันหยากจะอุมรัดลูกคนนั้นเสียจิงๆ หยากจะกอดให้สมคำหวานซาบซึ่งเย็นใจ...(ละข้อความ)

เมื่อฉันได้ยินคำหวานคุณของแม่ดังกล่าวนี ฉันไม่มีความเข้าใจในหัวใจหญิงบางคน ทำไมเขาไปมีผัวต่างชาติได้ เพราะเมื่อไปมีผัวต่างชาติแล้ว หยิงนั้นจะไม่ได้ยินคำว่า “แม่จำ” จนวันตาย นอกจากตัวเขาเอง จะเรียกแม่ของเขาเท่านั้น แต่เขาจะไม่ได้เป็นแม่จำ แม่ของลูกเลยเปนอันขาด เขาจะได้ยินคำซึ่งฟังแล้ว ไม่มีความเข้าใจ และไม่มีมีความหวานจากปากของลูกน้อยของเขา ฉันเสียใจแทนหญิงไทยพวกนี้ แต่บางทีหมดสงสาร เพราะได้ยืมมีคนเล่า

ให้ฟังว่า หยิงไทยบางคนหรืออาจกล่าวได้ว่า หยิงในเอเชียเราเนี่ย เมื่อไปมีผิวหรือคบค้ากับคนต่างด้าวแล้วมักทำท่าหึงกับคนไทย หรือคนชาติของตน นี่กว่าตนสูงตนวิเศษกว่าคนชาติเดียวกัน ฉันทสมเพทในความคิดต่างๆ ของคนพวกที่กล่าวนี้เสียนี้กะไร เพราะคนต่างประเทศที่เขาเห็น เขาก็ถูกเหยียดตน และคนชาติเดียวกันก็ไม่ต้องการคบด้วย แม่ เป็นคำหวานซาบซึ้งตรึงใจ แต่คำว่า แม่จ๋า ยังหวานจับใจแรงหลายเท่า **หยิงคนใดที่ไม่ได้ถูกเรียกว่า แม่จ๋า** ควนจะเสียใจและรีบแก้ไขเสีย ยึดสภาวะธรมหยิงไว้เป็นที่พึงดีกว่า ไปยึดของที่ตกมาจากต่างประเทศเป็นสิ่งเลี้ยงชีวิตของตน หลายประเทศเมื่อหยิงสมรสกับต่างด้าว เขานับเป็นชาติชาติกำเนิด...(ผึ่งไทย. 2486, น. 245-246) (ขีดเส้นใต้ตามต้นฉบับ ละข้อความและเน้นข้อความโดยผู้วิจัย)

นอกจากนี้ในพิธีเปิดการศึกษาโรงเรียน จอมพล ป. ได้กล่าวเกี่ยวกับ “แม่” ที่ชาติต้องการ นายร้อยหยิง วันที่ 28 ธันวาคม พ.ศ. 2485 ดังนี้

ในเรื่องการสร้างชาติให้เจริญและมั่นคงนั้น ประเทศจะต้องอาศัยบุคคลในชาตินั้นช่วยกัน จะเป็นทางหนึ่งทางใดก็ตาม ถ้าพลเมืองในชาติร่วมมือกันอย่างพร้อมเพรียงแล้ว ก็ไม่มีปัญหาอะไรที่ชาติของเราจะเป็นมหาประเทศไม่ได้ การสร้างชาตินี้ บุคคลคนเดียวจะทำให้สำเร็จ ย่อมไม่ได้ ทุกคนจะต้องช่วยกัน เมื่อเป็นเช่นนี้ ชาติก็ต้องการให้มีพลเมืองมากยิ่งขึ้นตามลำดับ พร้อมทั้งเป็นบุคคลที่แข็งแรง ไม่เจ็บไข้ มีจิตใจเป็นนักรบเสมอ และการที่ชาติจะได้พลเมืองที่มีคุณภาพเหมาะสมตามที่กล่าวไว้นี้ ก็ย่อมต้องอาศัย “แม่” เป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่ง เพราะแม่เป็นผู้ที่ใกล้ชิดกับลูก การอบรมเลี้ยงดูทุกอย่าง แม่เป็นผู้รับผิดชอบทุกสิ่ง ถ้าแม่มีความรู้พอมีระเบียบในการดำเนินชีวิต สิ่งนี้ก็จะย่อมจะตกอยู่กับลูก ซึ่งจะเป็นพลเมืองของชาติในอนาคต ชาติที่มีแม่ดีลูกดีแล้ว ก็ย่อมเป็นการนำความเจริญมาสู่ชาติได้ส่วนหนึ่ง แต่ถ้าแม่ไม่รู้จักเลี้ยงลูก การอบรมต่างๆ ก็มักผิดทาง เช่น สอนให้ลูกกลัวจึงจกตุ๊กแก กลัวชาวต่างประเทศเหล่านี้ ในขั้นต่อไปเมื่อเด็กเจริญเติบโตขึ้น นิสัยอันนี้ก็ติดเนื่องไป ทำให้บุคคลในชาติอ่อนสมรรถภาพไปได้ส่วนหนึ่ง (หนังสือที่ระลึกงานพระราชทานเพลิงศพ พล.ต. ไสว, 2545, น.29) (เน้นข้อความโดยผู้วิจัย)

จากข้อความข้างต้น จะเห็นว่าการจัดตั้งกองทหารหยิงนั้นเพื่อสร้าง “แม่ที่เข้มแข็ง” และคุณสมบัติอย่างหนึ่งของแม่ที่เข้มแข็งที่รัฐต้องการคือ สร้างลูกที่มีสุขภาพแข็งแรง มีจิตใจเข้มแข็ง และสามารถจะสอนลูกให้ไม่ให้ซัดสาดกลัวชาวต่างชาติ

อย่างไรก็ตาม แม้รัฐบาลจะต้องการให้ผู้หยิงสอนลูกไม่ให้กลัวชาวต่างชาติ แต่ดูเหมือนว่ารัฐบาลเอง จะกลัว การที่หยิงไทยจะต้องเกี่ยวข้องกับชายต่างชาติ โดยเฉพาะในฐานะเมีย ดังนั้น ผู้หยิงที่อยู่ใกล้ชิดอำนาจรัฐ ซึ่งรัฐสามารถใช้กฎระเบียบควบคุมได้ทันที อย่างเช่น ทหารหยิง หรือ

ข้าราชการสตรี เป็นต้น จึงถูกควบคุมในเรื่องนี้อย่างเข้มงวด ด้วยเหตุนี้ วันที่ 14 มกราคม พ.ศ. 2487 จอมพล ป. ในฐานะผู้บัญชาการทหารบก จึงมีคำ

สั่งถึง พลโท หลวงสวัสดิ์ดิณรังค์ รองผู้บัญชาการทหารบกในขณะนั้น เกี่ยวกับการสมรสของทหารหญิง ดังนี้

นักเรียน^(sic) นายร้อยและนักเรียนนายสิบหญิงจะสำเร็จการศึกษาแล้ว จะต้องมีการสมรสขึ้นในภายหน้าแน่ จึงควรพิจารณาว่า ในระหว่างรับราชการประจำการนั้น ควรอนุญาตให้ทำการสมรสได้ (ตามเงื่อนไขที่จะวางขึ้นใหม่) แต่ถ้าไปทำการสมรสโดยไม่ได้รับอนุญาตจะต้องจัดการอย่างไร ประการหนึ่ง และเมื่อปลดออกไปแล้ว จะสมรสกับชาวต่างชาติหรือคนไทยที่ไม่สมควร ทางทางจะจัดอย่างไร อีกประการหนึ่ง (กระทรวงกลาโหม, 2496, น.395) (เน้นข้อความโดยผู้วิจัย)

และจากคำสั่งที่กังวลเกี่ยวกับการสมรสของทหารหญิงในข้อความข้างต้น กองทัพบกได้มีการประชุมเกี่ยวกับเรื่องนี้หลายครั้ง รวมทั้งให้สำนักวัฒนธรรมหญิงส่งผู้เชี่ยวชาญในเรื่องเพศมา

ช่วยพิจารณาปัญหาดังกล่าวด้วย ในที่สุด วันที่ 15 มีนาคม พ.ศ. 2487 กระทรวงกลาโหมได้ออก “ข้อบังคับว่าด้วยการสมรสของทหารหญิง” โดยกำหนดเกณฑ์การสมรสดังนี้

ทหารหญิงจะทำการสมรสได้ต่อเมื่อได้รับราชการแล้ว ๑ ปีเต็ม แต่ต้องได้รับอนุญาตเสียก่อน (หมายความว่าผู้บังคับบัญชาต้องเห็นชอบด้วย มิฉะนั้นก็ยังสมรสไม่ได้)
ชายที่จะเข้ามาเป็นสามี จะต้องเป็นไทยโดยกำเนิด นับถือศาสนาพุทธ และต้องไม่มีความเสียหายใดๆ มาก่อน (มุ่งหมายจะรักษาเกียรติและรักษาความลับราชการ)
(กระทรวงกลาโหม, 2496, น.395) (เน้นข้อความโดยผู้วิจัย)

จากการที่ผู้บัญชาการทหารบกส่งบันทึกข้อความแสดงความกังวลในเรื่องการมีสามีของทหารหญิง ว่าเธอเหล่านั้นจะสมรสกับชาวต่างชาติหรือชายไทยที่ไม่สมควร ทั้งในขณะที่พวกเธอยังรับราชการเป็นทหารหญิง หรือแม้จะปลดประจำการไปแล้วก็ตาม แต่ในที่สุดคำสั่งที่ออกมาอย่างเป็นทางการคือ เธอเหล่านั้นห้ามมีสามีเป็นชายต่างชาติ ต้องมีสามีเป็นชายไทยโดยกำเนิดเท่านั้น

มิใช่แต่ทหารหญิงเท่านั้น ข้าราชการหญิงซึ่งถือว่าเป็นกลุ่มผู้หญิงที่ใกล้ชิดกับอำนาจรัฐอีก

กลุ่มหนึ่ง ก็ถูกเพ่งเล็งในเรื่องการเกี่ยวข้องกับชายต่างชาติเช่นกัน ในวันที่ 26 สิงหาคม พ.ศ. 2486 จอมพล ป. ได้ปราศรัยกับปลัดกระทรวง ข้าราชการหญิงผู้แทนกระทรวงต่างๆ รวมถึงหัวหน้าและเจ้าหน้าที่ในสำนักวัฒนธรรมหญิง โดยขอความร่วมมือจากหน่วยราชการทั้งหลายให้ช่วยป้องกันและกำจัดความนิยมในชนต่างชาติของหญิงไทยบางกลุ่ม ซึ่งบันทึกข้อความของกระทรวงมหาดไทยได้สรุปคำปราศรัยไว้ ดังนี้

ขอความร่วมมือจากหน่วยราชการทั้งหลาย ในอันที่จะช่วยป้องกันและกำจัดการละเมิดสิทธิมนุษยชนต่างชาติของหญิงจำพวกหนึ่ง ซึ่งเขาปัญญาไม่รู้ค่าแห่งศักดิ์ตนและเกียรติของชาติ โดยยอมพลีตนเป็น เครื่องบำเรอสุขแก่คนต่างชาติด้วยเห็นแก่ทรัพย์สินและความสุขส่วนตนอันใหญ่เฉพาะหน้า โดยมีได้คำถึงอันตรายอย่างใหญ่หลวงในด้านการกลืนชาติในพยานหน้า ในที่สุดพระท่านนายกฯ ได้ขอให้ปลัดกระทรวงทุกกระทรวงคิดหาทางป้องกันมิได้หญิงจำพวกนี้มีจำนวนทวีขึ้นจนเกินขีดที่ควบคุมจำกัดไว้ (สจข.,มท.2.2.12/ 25)

จากสุนทรพจน์ คำปราศรัย บทความ และระเบียบกฎหมายต่างๆ ที่รัฐสร้างขึ้น ซึ่งบทความนี้ได้นำเสนอมาโดยลำดับพอจะประมวลได้ว่าหลังจากที่กองทัพญี่ปุ่นเข้ามาในพื้นที่ประเทศไทย กลุ่มผู้นำรัฐได้มีความวิตกกังวลเกี่ยวกับการถูกกลืนชาติโดยสายเลือด จากการที่ผู้หญิงไทยจะกลายเป็นเมียชายต่างชาติ ดังนั้น กิจกรรมหรือนโยบายต่างๆ ที่เกี่ยวกับผู้หญิงไทยในช่วงเวลานี้ จึงมีแนวโน้มที่จัดทำเพื่อกีดกันผู้หญิงไทยจากการเป็นเมียชายต่างชาติ ด้วยความคิดที่จะรักษาสายเลือดไทยบริสุทธิ์ตามแนวคิดชาตินิยมของกลุ่มผู้นำรัฐในขณะนั้น

4. บทส่งท้าย

จากการศึกษากิจกรรมและนโยบายเกี่ยวกับผู้หญิงไทยที่รัฐบาลจอมพล ป. จัดขึ้นในช่วง พ.ศ. 2481-2487 พบว่ามีความแตกต่างกันระหว่างช่วงก่อนที่กองทัพญี่ปุ่นเข้ามา และหลังจากที่กองทัพญี่ปุ่นเข้ามาตั้งฐานทัพในประเทศไทยแล้ว กล่าวคือ รัฐจัดกิจกรรมเกี่ยวกับผู้หญิงมากขึ้น และหลากหลายขึ้นหลังจากที่กองทัพญี่ปุ่นเข้ามาอยู่ในประเทศไทย

ปริมาณและความหลากหลายของกิจกรรมเกี่ยวกับผู้หญิงไทยที่รัฐจัดขึ้นนั้น มีความเชื่อมโยงกับการที่กองทัพญี่ปุ่นเข้ามาตั้งในดินแดนประเทศไทย จากการวิเคราะห์ความคิดของผู้นำในขณะนั้นที่ได้แสดงไว้ในต่างสถานที่ต่างวาระ พบ

ว่าการส่งเสริมกิจกรรมต่างๆ ของผู้หญิงโดยรัฐนั้นมิใช่เพียงการยกย่องสถานะของผู้หญิงอย่างเช่นที่นันทิราประเมิน หรือมิใช่เพียงเน้นย้ำบทบาทของเมียและแม่อย่างเช่นที่สุซสุรศรีวิเคราะห์เท่านั้น แต่รัฐต้องการจะกีดกันผู้หญิงไทยออกจากความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับกองทัพญี่ปุ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งความสัมพันธ์ทางเพศ ซึ่งจะทำให้ผู้หญิงในฐานะแม่ ไม่สามารถให้กำเนิดลูกที่มีสายเลือดไทยบริสุทธิ์ตามแนวคิดชาตินิยมในขณะนั้นได้

จากแนวคิดชาตินิยมของผู้นำในขณะนั้นที่เกรงการถูกกลืนชาติทางสายเลือด ไม่ว่าจะโดยตั้งใจหรือไม่ก็ตาม แต่รัฐได้ทำให้เกิดภาพของผู้หญิงดีและผู้หญิงไม่ดี โดยมีแบบอย่างผู้หญิงดีที่รัฐต้องการคือผู้หญิงที่ไม่ยอมเป็นเมียของชายต่างชาติ ในขณะที่เดียวกันภาพของผู้หญิงไม่ดีคือ ผู้หญิงที่เป็นเมียชายต่างชาติ โดยรัฐตีตราผู้หญิงเหล่านั้นว่าเป็นผู้หญิงที่ไม่รักชาติ เป็นเพียงผู้หญิงที่เห็นแก่เงิน

กล่าวโดยสรุป ภายใต้แนวคิดชาตินิยมของรัฐบาลจอมพล ป. ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 นั้น รัฐได้ส่งเสริมกิจกรรมเพื่อสร้างพลเมืองผู้หญิงที่รัฐพึงประสงค์ ซึ่งผันแปรไปตามบริบทที่เปลี่ยนไป จากการเป็นตัวแทนของความเป็นอารยะด้วยรูปลักษณ์ภายนอก เช่น การแต่งกาย มาเป็นตัวแทนของผู้ที่ต้องรักษาความบริสุทธิ์ทางสายเลือดไม่ให้ถูกย่ำยีโดยชาวต่างชาติ ซึ่งแน่นอนว่าความผันแปรดังกล่าวไม่สามารถละเลยบริบทที่มีกองทัพญี่ปุ่นอยู่ในประเทศไทยได้

ตัวอย่างที่ใช้ในเอกสารอ้างอิง

สจช. หมายถึง สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ

มท. หมายถึง กระทรวงมหาดไทย

บรรณานุกรม

เอกสารที่ยังไม่ได้ตีพิมพ์

บันทึกการประชุมคณะรัฐมนตรี พ.ศ. 2481-2487

สจช.,มท.2.2.12/25 ขอให้ตั้งผู้แทนกระทรวงไปร่วมเป็นกรรมการสอดส่องความประพฤติข้าราชการหญิง

เอกสารที่ตีพิมพ์แล้ว

กรมโคสนาการ. (2485). ตั๊กกัมการรงค์การส่งเลิมการสมรส. *ข่าวโคสนาการ*, 5(9), 1347.

กรมโคสนาการ. (2486a). พิธีเปิดโรงเรียนนายสิบหญิง. *ข่าวโคสนาการ*, 6(3), 176-180.

กรมโคสนาการ. (2486b). ประกาศกะชวงการสาธารณะสุข เรื่อง วันมารดา. *ข่าวโคสนาการ*, 6(1), 3-4.

กรมโคสนาการ. (2486c). พิธีสมรสของชาตินะทำเนียบสามัคคีชัย. *ข่าวโคสนาการ*, 6(3), 215-216.

กรมโคสนาการ. (2486d). ตั้งวงดนตรีหญิงประจำสำนักวัธนธัมฝ่ายหญิง. *ข่าวโคสนาการ*, 6(4), 304-30.

กองหนังสือพิมพ์ กรมโคสนาการ. (2485). เรื่องพิธีประดับเครื่องหมายยศและงานเลี้ยงต้อนรับนายพันโท ท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม. *ข่าวโคสนาการ*, 5(8), 1152-1153.

ก้องสกล กวินรวีกุล. (2545). “การสร้างร่างกายพลเมืองไทยในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม พ.ศ. 2481-2487”. วิทยานิพนธ์ สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยมหิดล (มานุษยวิทยา) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

กระทรวงกลาโหม. (2496). *ที่ระลึกวันสถาปนากระทรวงกลาโหม 8 เมษายน 2430 ถึง 8 เมษายน 2496*. พระนคร: โรงพิมพ์กระทรวงกลาโหม

คำแถลงนโยบายของคณะรัฐบาล. (2485, 17 มีนาคม). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 59 ตอนที่ 18 น. 518-537.

จิราภรณ์ สถาปนาวรรณะ. (2550). *ความสัมพันธ์ชาวเมืองเหนือล่องกับทหารญี่ปุ่น สมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 (พ.ศ. 2484 - พ.ศ. 2488)*. พิษณุโลก: สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร.

จิรวาส ปันยารชุน. (2540). *ท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม (พิมพ์ครั้งที่ 3)*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ด้านสุทธา.

เชิดชาย ชมธวัช. (2541). “ตำนานรักดอกบัวตอง”. เอกสารเย็บเล่ม.

- นันทิรา ขำภิบาล. (2530). “นโยบายเกี่ยวกับผู้หญิงไทยในสมัยสร้างชาติของจอมพล ป. พิบูลสงคราม (พ.ศ. 2481-2487)”. วิทยานิพนธ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- ป.พิบูลสงคราม และ ล.พิบูลสงคราม. (2486). สารานุกรมของพม่ารำนาจจอมพล ป.พิบูลสงคราม
ในงานวันทีระลึกข้าราชการหญิง นะ สภาวัฒนธรรมแห่งชาติ 1 กุมภาพันธ์ 2486.
ข่าวโคสนาการ, 6(2), 137-139.
- ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยรัฐธรรมนูญ ฉบับที่ 10 เรื่องการแต่งกายของประชาชนชาวไทย.
(2484, 21 มกราคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 58 หน้า 113.
- ประกาศกรมยุติธรรมคดีอาญา เรื่องรับสมัครนักเรียนนายร้อยหญิง. (2485). ข่าวโคสนาการ,
5(8), 1288-1290.
- ประกาศกรมเสนาธิการทหารบกฝ่ายเทคนิค เรื่องรับผู้อาสาสมัครเข้าเป็นนักเรียนนายสิบหญิง.
(2485). ข่าวโคสนาการ, 5(10), 1391-1393.
- ประกาศสภาวัฒนธรรมแห่งชาติ เรื่อง แต่งตั้งหัวหน้าสำนักวัฒนธรรม. (2486). ข่าวโคสนาการ, 6(1),
14.
- ฝั่งไทย. (2486). แม่จำแม่. ข่าวโคสนาการ, 6(3), 245-246.
- พวงทิพย์ เกียรติสกลกุล. (2553). “ชีวิตราชกุมารีไทยสมัยสงครามมหาเอเซียบูรพา: มุมมองผ่าน
การเข้ามาควบคุมทางรถไฟสายใต้ของกองทัพญี่ปุ่น” วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร
ฉบับภาษาไทย, 30(1), 117-137.
- พิบูลสงคราม. (2484a). คำปฏิสันถารของนายกรัฐมนตรี แต่ มวลสตรีไทยบรรดาที่ปฏิบัติตาม
คำวิงวอน เรื่องการแต่งกาย พ.ศ. ๒๔๘๔. ข่าวโคสนาการ, 4(4), 1093-1094.
- พิบูลสงคราม (2584b). คำวิงวอนของท่านนายกรัฐมนตรี แต่พี่น้องสตรีไทย เรื่องการสวมหมวก.
ข่าวโคสนาการ, 4(6), 1404-1409.
- พิบูลสงคราม. (2486c). ข้อบังคับสโมสรสำนักวัฒนธรรมฝ่ายหญิง. ข่าวโคสนาการ, 6(4), 285-289.
- โยชิโกะ, โทชิฮารุ. (2538). ทางรถไฟสายไทย-พม่าในสมัยสงครามมหาเอเซียบูรพา (สายชล
สัตยานุรักษ์ บรรณาธิการ อาหาร พงษ์ธรรมสาร, ตริทิพย์ รัตนไพศาล, มารศรี มียาโมโต
แปล). กรุงเทพฯ: บริษัทอัมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).
- โยชิโกะ, โทชิฮารุ. (2550). สัญญาไมตรี ญี่ปุ่น – ไทย สมัยสงคราม (อาหาร พงษ์ธรรมสาร แปล).
กรุงเทพฯ: มติชน.
- สามัคคีชัย. (2485). ดอกไม้ของชาติ. ข่าวโคสนาการ, 5(11), 1551-1555.
- สามัคคีชัย. (2486). สิบสองเก้าของหญิงไทย. ข่าวโคสนาการ, 6(3), 238-245.
- สุขสรรค์ แดงภักดี. (2538). “ความคาดหวังของสังคมต่อสตรีไทยในสมัยสร้างชาติ พ.ศ. 2481-
2487”. วิทยานิพนธ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- โสภิตา วีรกุลเทวัญ. (2544). รายงานการวิจัยเรื่อง ตามรอยหญิงบำเรอกามในสมัยสงครามโลก
ครั้งที่สอง. กรุงเทพฯ: หจก. ธนบรรณการพิมพ์.

- สำนักนายกรัฐมนตรี. (2484). การแต่งกายสมัยสร้างชาติ พระโอรสและธิดาในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงสิงหนทวิกรมเกรียงไกร พิมพ์แจกในงานพระราชทานเพลิงศพ นายพันตรี หม่อมเจ้าประสมศรีจิระประวัติ จิระประวัติ ณ สุสานหลวงวัดเทพศิรินทราวาส วันที่ 29 พฤศจิกายน พุทธศักราช 2484. พระนคร: โรงพิมพ์ไทยพาณิชย์การ.
- หนังสือที่ระลึกงานพระราชทานเพลิงศพ พล.ต. ไสว เกตุสุวรรณ (ปช.ปม.ตจว.) วันอาทิตย์ที่ ๓ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๔๕. (2545). กรุงเทพฯ: บริษัทอัมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).
- หนังสือพิมพ์ประชาชาติ. (2482, 6 เมษายน). ไม่ปรากฏเลขหน้า.
- นากามูระ, อาเคโตะ. (2546). ผู้บัญชาการชาวพุทธ ความทรงจำของนายพลนากามูระเกี่ยวกับเมืองไทยสมัยสงครามมหาเอเชียบูรพา (เออิจิ มูราชิม่า, นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ แปล) (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: มติชน.
- Barne Scot. (2002). *Women, Man, Bangkok; Love, Sex and Popular Culture in Thailand*. England: Oxford.

